

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ
ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

«ΣΤΕΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ»

Καθηγητής: Ανδρέας Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Φοιτήτρια: Παναγιώτα-Βαλσάμω ΤΖΙΦΑ

A.M. :1340199609385

ΑΘΗΝΑ, 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	3
ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	4
Α. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (Έννοια συνταγματικών δικαιωμάτων – Διακρίσεις).....	4
Β. ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (Ορισμός – Φορείς δικαιωμάτων – ικανότητα κτήσης – ικανότητα άσκησης).....	5
Γ. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (Έννοια πολιτικών δικαιωμάτων – Περιεχόμενο πολιτικών δικαιωμάτων - Στέρηση δικαιωμάτων).....	7
ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	9
Δ. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΙΝ (α 51 § 3 Σ.)	9
Δ 1. Τα προσόντα για την ένταξη των πολιτών στο εκλογικό σώμα.....	9
1) Ελληνική Ιθαγένεια:	9
2) Εκλογική ηλικία:	10
Δ 2. Η ΣΤΕΡΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ.....	11
α) Στέρηση λόγω πνευματικής ή σωματικής αναπηρίας.	11
β) Στέρηση λόγω ηθικής αναξιοσύνης.....	12
γ) Εκτός επικρατείας εκλογείς:	13
δ) Κρατούμενοι:	13
ε) Πολίτες που κατοικούν σε άλλον τόπο από αυτόν που ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα:	14
Ε. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΣΘΑΙ (α. 55 Σ).....	14
Ε1. Κωλύματα εκλογιμότητας:.....	15
Ε 2. Κωλύματα εκλογιμότητας και νομολογία.....	17
Ε 3. Κοινοβουλευτικά ασυμβίβαστα (α. 57 Σ)	17
ΣΤ. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (α.4 § 4Σ).....	19
2.Εξαιρέσεις από την αρχή της ίσης πρόσβασης:.....	21
Ζ. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ.....	23
Η. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΚΑΙ ΑΝΟΘΕΥΤΗΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΘΕΛΗΣΗΣ (α. 52 Σ).....	25
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	26
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	27
SUMMARY.....	27
ΒΑΣΙΚΑ ΛΗΜΜΑΤΑ	28
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	28
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	28

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Α. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (Εννοια συνταγματικών δικαιωμάτων – Διακρίσεις)

Συνταγματικά δικαιώματα είναι τα παρεχόμενα στα άτομα και ως μέλη του κοινωνικού συνόλου θεμελιώδη, πολιτικά κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, τα οποία αποτελούν τις κατά την αντίληψη του συντακτικού νομοθέτη βασικές εξειδικεύσεις της ανθρωπίνης αξίας και των οποίων το αμυντικό περιεχόμενο στρέφεται μόνον προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή βοήθειας για την απόκρουση κάθε απειλής, το δε εξασφαλιστικό στρέφεται επίσης προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος.

Η κλασική διάκριση των συνταγματικών δικαιωμάτων διατυπώθηκε από τον γερμανό νομοθέτη Georg Jellinek και αποτελείται από τρεις κατηγορίες και αναφέρονται στην αποθετική, θετική και ενεργό κατάσταση του ατόμου (*status negativus*-ατομικά, *status socialis*-κοινωνικά, *status activus*-πολιτικά, αντίστοιχα). Στο *status negativus* ανήκουν όλα τα αρνητικά δικαιώματα ή αμυντικά και πρόκειται για τις αξιώσεις ελευθερίας του ατόμου έναντι του κράτους. Οι αξιώσεις αυτές είναι αποθετικές γιατί απαιτούν από το κράτος να μην ενεργεί – να απέχει και διατυπώνονται στο Σύνταγμα με διάφορους τρόπους, είτε α) ως απαγόρευση επεμβάσεως, β) ως καθορισμός των επιτρεπόμενων μόνο επεμβάσεων.¹²

Στο *status socialis* ανήκουν όλα τα κοινωνικά δικαιώματα του ατόμου, οι αξιώσεις δηλαδή παροχής από το κράτος ορισμένων αγαθών ή υπηρεσιών. Ο πολίτης απευθύνεται εδώ στο κράτος και του ζητάει να τον βοηθήσει και να τον προστατεύσει. Το αγαθό που υπηρετούν αυτά τα δικαιώματα είναι κυρίως η κοινωνική δικαιοσύνη και μέσα σε αυτά υπάγονται το δικαίωμα της παιδείας (άρθρο. 6 παρ. 4), το δικαίωμα της εργασίας (άρθρο 22 παρ. 1) κ.α.

Τέλος στο *status activus* ανήκουν όλα τα πολιτικά δικαιώματα εκείνα δηλαδή που κατοχυρώνουν την συμμετοχή στην άσκηση της δημόσιας εξουσίας με την ιδιότητα είτε του εκλογέα, είτε του αιρετού λειτουργού, είτε του δημόσιου λειτουργού, είτε του δικαστή ή του ενόρκου, αλλά και εκείνα που κατοχυρώνουν το δικαίωμα της συμμετοχής στην πολιτική ζωή και το δικαίωμα επηρεασμού της πολιτικής κοινής γνώμης.

¹ Δαγτόγλου Π. Δ. «Ατομικά Δικαιώματα», Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ.67

² Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ. «Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III», Αθήνα 2001, σελ.873

Παρά την αλληλοσυνάρτηση αυτή των τριών κατηγοριών των δικαιωμάτων η αναγνώριση και κατοχύρωσή τους δεν υπήρξε ιστορικά ταυτόχρονη. Βασικά προηγήθηκαν σημαντικά οι ατομικές ελευθερίες, ακολούθησαν τα πολιτικά δικαιώματα και τελευταία περιελήφθησαν στο Σύνταγμα τα κοινωνικά δικαιώματα.³

Ζήτημα που γεννάται είναι η εύρεση μίας νέας διάκρισης που θα ανταποκρίνεται στις σύγχρονες συνθήκες, όπως για παράδειγμα η διάκριση μεταξύ κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συνταγματικών δικαιωμάτων.⁴

Β. ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (Ορισμός – Φορείς δικαιωμάτων – ικανότητα κτήσης – ικανότητα άσκησης)

Τα ατομικά δικαιώματα, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, αποτελούν στοιχεία του κράτους δικαίου ως κράτους αποχής. Είναι τα δημόσια δικαιώματα που παρέχουν στα άτομα αρνητική αξίωση, η οποία στρέφεται κατά του κράτους και το εξαναγκάζει σε παράλειψη. Το περιεχόμενό τους είναι αρνητικό και προσδιορίζει τον *status negativus* του ατόμου. Αποτελούν το μέγεθος του αυτοκαθορισμού της ελευθερίας που παρέχει μια έννομη τάξη στα υποκείμενά της. Είναι εκείνα που παρέχουν στο άτομο την ευχέρεια να αναπτύσσει ελεύθερα την δραστηριότητά του μέσα σε ορισμένο κύκλο ενέργειας, στον οποίο αποκλείεται ή περιορίζεται η επέμβαση του κράτους. Με τη θέσπιση των δικαιωμάτων αυτών αναγνωρίζονται και κατοχυρώνονται αντίστοιχες ατομικές ελευθερίες.

Τα ατομικά δικαιώματα κατοχυρώνονται κατ' αρχήν με το Σύνταγμα για κάθε πρόσωπο που βρίσκεται στην Ελλάδα, άσχετα αν είναι ιθαγενής ή αλλοδαπός. Υπάρχουν όμως ορισμένα ατομικά δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα μόνο εφ' όσον ασκούνται από Έλληνες, χωρίς να αποκλείεται η διασφάλιση με το νόμο της άσκησής τους και από αλλοδαπούς, π.χ. δικαίωμα συνάθροισης και συνεταιρισμού.⁵

Ιστορικά αλλά και αντικειμενικά θα λέγαμε ότι τα ατομικά δικαιώματα είναι παναθρώπινα δικαιώματα. Με μια προσεκτικότερη ματιά όμως και προσέγγιση ανακύπτει μια σειρά ερωτημάτων σχετικά με το ποιος μπορεί να είναι υποκείμενο ατομικών δικαιωμάτων και κατ' επέκταση ποιος έχει την ικανότητα να είναι υποκείμενο ατομικών δικαιωμάτων και ποιος την ικανότητα αυτοτελούς ασκήσεώς τους.

³ Δαγτόγλου Π. Δ. «Ατομικά Δικαιώματα», Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ.76

⁴ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ. «Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III», Αθήνα 2001. Σελ.874

⁵ Γεωργόπουλος Λ. Κωνσταντίνος «Επίτομο Συνταγματικό δίκαιο» 12^η έκδοση 2001, σελ. 487

Υποκείμενα ατομικών δικαιωμάτων μπορούν να είναι σύμφωνα με το Σύνταγμα και φυσικά (Έλληνες ή Έλληνες πολίτες) και νομικά πρόσωπα σωματειακού και ιδρυματικού χαρακτήρα καθώς επίσης και ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Πολλά από τα δικαιώματα του Συντάγματος (ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, δικαίωμα στην παιδεία, δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση, πολλά από τα δικαιώματα του άρθρου 5 του Συντάγματος κ.α.) προϋποθέτουν την ιδιότητα του φυσικού προσώπου και όχι την ιδιότητα του νομικού. Άλλα πάλι δικαιώματα μπορούν να εφαρμοστούν εξίσου και στα νομικά και στα φυσικά πρόσωπα (δικαίωμα ιδιοκτησίας, δικαίωμα δικαστική προστασίας και προηγούμενης ακρόασης κ.α.). Κατεξοχήν όλα τα ατομικά δικαιώματα που αφορούν ιδιότητες που μπορούν να ασκηθούν όχι μόνο ατομικά αλλά και συλλογικά έχουν ως φορείς και νομικά πρόσωπα. Υπάρχουν όμως και ατομικά δικαιώματα, για τα οποία δεν είναι εύκολο να διαπιστωθεί αν αρμόζουν μόνο σε φυσικά πρόσωπα ή όχι. Στη περίπτωση αυτή και σε κάθε περίπτωση αμφιβολίας πρέπει να γίνει δεκτό ότι φορείς ατομικών δικαιωμάτων μπορεί να είναι και νομικά πρόσωπα. Τα νομικά πρόσωπα βέβαια είναι φορείς ατομικών δικαιωμάτων μόνο όταν είναι οργανωμένα κατά το ιδιωτικό δίκαιο. Αντίθετα τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου είναι αυτονόητο ότι δεν μπορούν να δεσμεύονται και να ωφελούνται από τα ατομικά δικαιώματα. Η αντίθετη άποψη θα οδηγούσε σε πλήρη σύγχυση και εξασθένηση της σημασίας των ατομικών δικαιωμάτων.

Υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ της ικανότητας του προσώπου να είναι υποκείμενο ατομικών δικαιωμάτων και της ικανότητας του προσώπου να ασκεί αυτοτελώς τα δικαιώματά του. Η ικανότητα άσκησης ενός ατομικού δικαιώματος ποικίλει ανάλογα με τα γεγονότα ή περιστατικά προς τα οποία ο νόμος τα συνδέει, για παράδειγμα όλοι έχουμε δικαίωμα παροχής εννόμου προστασίας από τα δικαστήρια, αλλά ως μια ορισμένη ηλικία το δικαίωμα αυτό δεν ασκείται από τον ίδιο το δικαιούχο αλλά από το νόμιμο αντιπρόσωπό του. Πλήρη ικανότητα αυτοτελούς άσκησης ατομικών δικαιωμάτων αποκτά ένα πρόσωπο με τη συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας του. Από το σημείο αυτό αποκτά το εκλογικό του δικαίωμα και την ικανότητα για κάθε δικαιοπραξία. Εξαίρεσεις επιτρέπονται μόνο όπου τις επιτρέπει το Σύνταγμα.

Όσον αφορά την ικανότητα του προσώπου να είναι υποκείμενο ατομικών δικαιωμάτων σαν γενικό κανόνα θα πρέπει να δεχθούμε ότι η ικανότητα ατομικού δικαιώματος αρχίζει με τη γέννηση και δεν παύει πριν το θάνατο του προσώπου.

Εξαιρέσεις επιτρέπονται μόνο όταν και όπως το επιτρέπει το Σύνταγμα με την μορφή κανόνων που ανταποκρίνονται στη αρχή της ισότητας. Για αυτό και επιτρέπεται, μέσα στα πλαίσια που ορίζει ο ίδιος ο νομοθέτης για την προστασία του ίδιου του Συντάγματος, των χρηστών ηθών, των δικαιωμάτων των άλλων αλλά και των συμφερόντων του ίδιου του δικαιούχου του ατομικού του δικαιώματος, ο καθορισμός κατώτατου ή ανώτατου ορίου ηλικίας για την άσκηση ορισμένων ατομικών δικαιωμάτων.⁶

Γ. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (Εννοια πολιτικών δικαιωμάτων – Περιεχόμενο πολιτικών δικαιωμάτων - Στέρηση δικαιωμάτων)

Στο παρόν πόνημα θα ασχοληθούμε κυρίως με τα πολιτικά δικαιώματα και ειδικότερα με τη στέρηση αυτών. Τα πολιτικά δικαιώματα αποτελούν, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, μια από τις τρεις κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται τα συνταγματικά δικαιώματα. Κυριολεκτικά τα πολιτικά δικαιώματα είναι ατομικά δικαιώματα, αφού παρέχονται στους πολίτες ως άτομα. Σωστότερα τα ατομικά δικαιώματα, είναι δικαιώματα του ανθρώπου, ενώ τα πολιτικά δικαιώματα είναι δικαιώματα του πολίτη. Αποτελούν στοιχεία του δημοκρατικού κράτους και στρέφονται προς το κράτος και όχι κατά του κράτους, όπως συμβαίνει με τα ατομικά δικαιώματα. Χαρακτηριστικό τους γνώρισμα δε που τα διαχωρίζει από τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα είναι η σύνδεσή τους με την πολιτική εξουσία και από την άποψη αυτή αποτελούν ιδιαίτερη ομάδα συνταγματικών δικαιωμάτων. Σαν ορισμό των πολιτικών δικαιωμάτων θα μπορούσαμε να τα ορίσουμε ως δικαιώματα που παρέχουν τη συμμετοχή στην άσκηση της κρατικής εξουσίας (*status activus*). Είναι λειτουργήματα που το κράτος αναθέτει σε ορισμένα πρόσωπα και τους δίνει την ιδιότητα του κρατικού οργάνου και είναι ειδικότερα τρία δηλ. το εκλογικό δικαίωμα, το δικαίωμα διορισμού σε δημόσιες θέσεις και το δικαίωμα συμμετοχής με την ιδιότητα του ενόρκου στα μικτά ορκωτά δικαστήρια. Τα πολιτικά δικαιώματα τα έχουν μόνο οι Έλληνες πολίτες και κατ' εξαίρεση σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 4 του Συντάγματος επιτρέπεται η ανάθεση δημόσιας λειτουργίας σε αλλοδαπό, αν υπάρχει σχετικός ειδικός νόμος που το επιτρέπει.⁷

Το περιεχόμενο των πολιτικών δικαιωμάτων διακρίνεται σε αμυντικό, προστατευτικό και εξασφαλιστικό. Κάθε πολιτικό δικαίωμα δεν περιέχει μόνο αξίωση συμμετοχής αλλά και αξίωση εξασφάλισης και αξίωση προστασίας. Οι

⁶ Δαγτόγλου Π. Δ. «Ατομικά Δικαιώματα», Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ.85

⁷ Γεωργόπουλος Λ. Κωνσταντίνος «Επίτομο Συνταγματικό δίκαιο» 12^η έκδοση 2001, σελ. 486

διατάξεις οι αναφερόμενες στα πολιτικά δικαιώματα δεν είναι συγκεντρωμένες. Πολλά από τα πολιτικά δικαιώματα αποτελούν μερικότερες εκφάνσεις των γενικότερων πλευρών της ανθρώπινης δραστηριότητας και περιέχονται στις ανάλογες διατάξεις των άρθρων 4-24. Πολιτικά δικαιώματα περιέχονται και στο άρθρο 29, σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων. Πολιτικά δικαιώματα περιέχονται επίσης στο άρθρο 101, το σχετικό με την τοπική αυτοδιοίκηση καθώς και στο άρθρο 4 παρ. 1 (μητρικό πολιτικό δικαίωμα). Τέλος το Σύνταγμα κατοχυρώνει επίσης τα κλασικά πολιτικά δικαιώματα της ψήφου και του εκλέγεσθαι όπως και το δικαίωμα κατάληψης δημοσίων αξιωματικών και διορισμού σε δημόσιες υπηρεσίες. Ιδιαίτερη σημασία έχει η προστασία των πολιτικών δικαιωμάτων στα πλαίσια των ειδικών κυριαρχικών σχέσεων, όπως των δημοσίων υπαλλήλων.⁸⁹

Αναφερόμενοι στη συνέχεια στη στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων καταρχήν, θα πρέπει να τονίσουμε ότι η ατομική αποστέρηση δικαιώματος επιτρέπεται μόνο στις σπάνιες περιπτώσεις που προβλέπεται από το Σύνταγμα. Η γενική στέρηση όλων των δικαιωμάτων ενός ατόμου, απαγορεύτηκε ρητώς από τα Συντάγματα της Ελλάδας ως το 1952. Το ισχύον Σύνταγμα δεν περιλαμβάνει διάταξη που να αναφέρεται στη στέρηση της ικανότητας δικαίου πριν το βιολογικό θάνατο. Αυτό βέβαια δεν συνεπάγεται τη νομιμοποίηση της ως άνω στέρησης. “Ο πολιτικός θάνατος”, όπως είχε επικρατήσει να αποκαλείται η στέρηση ικανότητας δικαίου, είναι καταφανώς ασυμβίβαστος με την αξία και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, που ρητώς προστατεύει το ελληνικό Σύνταγμα και δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής του από την ελληνική νομοθεσία. Ο συνταγματικός νομοθέτης δεν προβλέπει την έκπτωση από τα ατομικά δικαιώματα ούτε στην περίπτωση της καταχρήσεως, σε αντίθεση προς ορισμένα ξένα συντάγματα. Στα πολιτικά δικαιώματα προβλέπεται ή επιτρέπεται η στέρηση υπό ορισμένες αυστηρές προϋποθέσεις που αναφέρει ρητώς το Σύνταγμα, π.χ. στέρηση του εκλογικού δικαιώματος λόγω ανικανότητας προς δικαιοπραξία ή ως συνέπεια αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα.¹⁰

Στη συνέχεια, στο ειδικό μέρος αυτής της εργασίας, θα αναφερθούμε στα σημαντικότερα πολιτικά δικαιώματα.

⁸ Ν. 1735/1987-«ελευθερία έκφρασης υπαλλήλων-πολιτικά δικαιώματα»

⁹ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ. «Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III», Αθήνα 2001, σελ.879

¹⁰ Δαγτόγλου Π. Δ. «Ατομικά Δικαιώματα», Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ.90

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Δ. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΙΝ (α 51 § 3 Σ.)

Το εκλογικό σώμα απαρτίζεται από τους πολίτες που σύμφωνα με το Σύνταγμα και τη σχετική νομοθεσία έχουν το "δικαίωμα του εκλέγειν". Σύμφωνα με την άποψη του συνταγματολόγου κ. Μαυριά ο λαός διακρίνεται σε λαό υπό ευρεία έννοια και σε λαό υπό στενή έννοια. Στον λαό υπό ευρεία έννοια ανήκει το σύνολο των πολιτών ενώ στο λαό υπό στενή έννοια ανήκουν μόνο οι πολίτες που διαθέτουν το εκλογικό δικαίωμα, δηλαδή το εκλογικό σώμα.

Στην ελληνική συνταγματική τάξη, το εκλογικό σώμα αποτελεί το άμεσο συλλογικό όργανο του κράτους το οποίο ασκεί την εξουσία του μέσω του δικαιώματος του εκλέγειν ή δικαιώματος της ψήφου ή ενεργού εκλογικού δικαιώματος, όταν αναδεικνύει τους αντιπροσώπους του λαού στα διάφορα αιρετά όργανα του κράτους είτε αυτά ανήκουν στην κεντρική διοίκηση είτε ανήκουν στην τοπική αυτοδιοίκηση, πρώτου και δεύτερου βαθμού. Επίσης, το εκλογικό σώμα ασκεί την εξουσία του όταν καλείται σε δημοψήφισμα προκειμένου να αποφασίσει για κρίσιμα εθνικά θέματα ή για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα εκτός από τα δημοσιονομικά.¹¹

Δ 1. Τα προσόντα για την ένταξη των πολιτών στο εκλογικό σώμα

Το Σύνταγμα θεσπίζει δυο προσόντα για τον προσδιορισμό των προσώπων που συγκροτούν το εκλογικό σώμα. Τα προσόντα αυτά είναι η ιθαγένεια και η ενηλικιότητα της οποίας ο καθορισμός του κατωτάτου ορίου καταλείπεται στον κοινό νομοθέτη. Νόμος μπορεί λοιπόν να μεταβάλλει τη σύνθεση του εκλογικού σώματος, αυξάνοντας ή μειώνοντας το όριο της εκλογικής ενηλικιότητας. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι η διεύρυνση του εκλογικού σώματος στην Ελλάδα μετά την εγκαθίδρυση του δημοκρατικού πολιτεύματος συντελέστηκε σταδιακά. Οι σημαντικότεροι σταθμοί υπήρξαν η μείωση της εκλογικής ηλικίας από το 21^ο έτος στο 18^ο καθώς και η αναγνώριση του δικαιώματος του εκλέγειν και στις γυναίκες.

1) Ελληνική Ιθαγένεια:

Η ελληνική ιθαγένεια αποτελεί την πρώτη βασική προϋπόθεση για την αναγνώριση του δικαιώματος του εκλέγειν (αρ. 51 § 3 Σ). Ιθαγένεια ή υπηκοότητα είναι η νομική ιδιότητα ενός προσώπου ως μέλους του λαού ενός κράτους. Ανάλογα με την ιθαγένεια ένα πρόσωπο είναι ημεδαπός, αλλοδαπός ή ανιθαγενής. Ημεδαπός

¹¹ Μαυριάς Κ. «Συνταγματικό Δίκαιο» 2004, σελ.369

ή ιθαγενής ή υπήκοος ή (για την Ελλάδα) Έλληνας πολίτης ή Έλληνας υπήκοος είναι όποιος έχει την ελληνική ιθαγένεια. Αλλοδαπός είναι όποιος έχει ξένη υπηκοότητα. Ανιθαγενής είναι όποιος δεν έχει καμία ιθαγένεια. Όποιος έχει πολλαπλή ιθαγένεια, δηλαδή εκτός της ελληνικής έχει και ξένη ιθαγένεια, θεωρείται στην Ελλάδα ως Έλληνας πολίτης, τόσο ως προς τα δικαιώματα όσο και ως προς τις υποχρεώσεις. Το ελληνικό δίκαιο γνωρίζει και μία τρίτη κατηγορία ανάμεσα στους ημεδαπούς και αλλοδαπούς τους ομογενείς, δηλαδή πρόσωπα με ελληνική εθνικότητα (καταγωγή) στους οποίους νομοθετικές διατάξεις επιφυλάσσουν μεταχείριση ευμενέστερη από εκείνη των αλλοδαπών ή και ίση προς τους ημεδαπούς. Κάθε υπήκοος κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει συγχρόνως και την ιθαγένεια της Ε.Ε που συμπληρώνει αλλά δεν αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια.

Ο μόνιμος νομικός δεσμός που συνδέει τον άνθρωπο με το κράτος, τον λαό δηλαδή στον οποίο ανήκει, αποτελεί το κριτήριο για την ένταξη στο εκλογικό σώμα. Η ελληνική ιθαγένεια, ανεξάρτητα από τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις που καθορίζονται κάθε φορά για την απόκτησή της, οδηγεί στην ένταξη στο εκλογικό σώμα. Και αντίστροφα οι ενδιαφερόμενοι που παύουν για οποιονδήποτε λόγο να είναι Έλληνες πολίτες, παύουν αυτοδικαίως να απο τελούν και μέλη του ανωτάτου κρατικού οργάνου. Η κατοχή τέλος δεύτερης ή και πολλαπλής ενδεχομένως ιθαγένειας, φαινόμενο κάθε άλλο παρά σπάνιο στην εποχή μας, δεν λειτουργεί απαγορευτικά για την αναγνώριση του δικαιώματος της ψήφου, εφόσον ο ενδιαφερόμενος διατηρεί τον μόνιμο νομικό δεσμό του με την ελληνική πολιτεία.

2) Εκλογική ηλικία:

Η συμπλήρωση της εκλογικής ηλικίας αποτελεί τη δεύτερη βασική προϋπόθεση για την απόκτηση του δικαιώματος του εκλέγειν. Αυτό προκύπτει άμεσα από το αρ. 51 § 3 Σ που ορίζει ότι ο νόμος δεν μπορεί να περιορίσει το εκλογικό δικαίωμα παρά μόνο αν δεν έχει συμπληρωθεί το κατώτατο όριο ηλικίας. Η εκλογική ηλικία ταυτίζεται με τη βιολογικά και κοινωνικά τεκμαιρόμενη στοιχειώδη ωριμότητα - ικανότητα του πολίτη να συμμετέχει υπεύθυνα στην άσκηση της κρατικής εξουσίας σύμφωνα με τους ορισμούς του Συντάγματος.¹² Από τη διατύπωση της διάταξης συνάγουμε ότι ο συνταγματικός νομοθέτης δεν καθόρισε ρητά την εκλογική ηλικία, αλλά μετέθεσε τη σχετική ευθύνη στο κοινό νομοθέτη.

Τα τελευταία χρόνια η εκλογική ηλικία μειώθηκε κατά δύο χρόνια, ώστε να αναγνωρισθεί πλέον η πολιτική ενηλικότητα με τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους. Ο βαθμός ανάπτυξης του κοινωνικού σχηματισμού μας καθώς και η δημοκρατική αρχή

¹² Παπαδημητρίου Γ. «Τα όργανα του Κράτους» 1981, σελ 21

με τη μορφή της λαϊκής κυριαρχίας επέβαλαν αυτή τη μείωση. Θα πρέπει ωστόσο να υπογραμμίσουμε ότι διάταξη νόμου που θα επέβαλε στο μέλλον την αύξηση της εκλογικής ηλικίας, κρίνεται καταφανώς αντίθετη με τις συνταγματικές μας αρχές.

Πρέπει να επισημανθεί ο αποκλειστικός χαρακτήρας των προϋποθέσεων ένταξης στο εκλογικό σώμα. Οποιαδήποτε λοιπόν πρωτοβουλία του κοινού νομοθέτη, η οποία θα οδηγούσε στη θέσπιση επιπλέον προσόντων θα ήταν αντισυνταγματική και θα παρέμενε γι' αυτό δίχως ισχύ και αποτελέσματα. Την ίδια αντιμετώπιση θα πρέπει να επιφυλάξουμε όμως και οποιαδήποτε επέμβαση του νομοθέτη που θα στόχευε στην "ελαστική" ρύθμιση των δυο βασικών προϋποθέσεων που θα συνεπέφερε περιορισμούς στη σύνθεση του ανώτατου κρατικού οργάνου.

Δ 2. Η ΣΤΕΡΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ

Απ' όσα προαναφέραμε γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι ο αποκλεισμός των πολιτών που συγκεντρώνουν τις δύο παραπάνω προϋποθέσεις από τις τάξεις του εκλογικού σώματος πρέπει να επιτρέπεται μόνο κατ' εξαίρεση και με βάση αντικειμενικά κριτήρια. Η εφαρμογή του εξαιρετικού αυτού μέτρου πρέπει επομένως να συνοδεύεται με αυστηρές και αποτελεσματικές εγγυήσεις αμεροληψίας που κατεξοχήν παρέχουν τα όργανα δικαστικής λειτουργίας. Η δυνατότητα λοιπόν στέρησης του εκλογικού δικαιώματος θα πρέπει να γίνει δεκτή όταν η βούληση πολιτών είναι ελαττωματική λόγω πνευματικής ή σωματικής αναπηρίας ή τεκμαίρεται ότι είναι ελαττωματική λόγω ηθικής αναξιοτήτας. Στις περιπτώσεις αυτές η συνδρομή των οποίων πρέπει να αποδεικνύεται με δικαστική απόφαση, ο πολίτης είτε δεν καθίσταται καν μέλος του εκλογικού σώματος είτε αποβάλλει την αποκτηθείσα ιδιότητα και εκπίπτει του δικαιώματος για όσο χρονικό διάστημα διαρκεί η στέρηση.¹³

α) Στέρηση λόγω πνευματικής ή σωματικής αναπηρίας.

Από τη συνταγματική ρύθμιση συνάγεται ότι το εκλογικό δικαίωμα στερούνται όσοι κατά τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, τελούν υπό δικαστική ή νόμιμη απαγόρευση, επομένως πρόσωπα που λόγω φυσικών αιτιών δεν διαθέτουν δικαιοπρακτική ικανότητα. Κατά το άρθρο 1686 ΑΚ συγκεκριμένα, στην κατάσταση αυτή βρίσκονται όσοι δεν είναι σε θέση να επιμεληθούν τον εαυτό τους και την περιουσία τους έχουμε λοιπόν να κάνουμε είτε με κάποια διαρκή νόσο που αποκλείει τη χρήση του λογικού είτε με κάποια σωματική αναπηρία (εκ γενετής κουφοί, τυφλοί ή άλαλοι). Η συνδρομή ενός από τους δύο αυτούς λόγους, εφόσον

¹³ Δημήτρης Τσάτσος, «Συνταγματικό Δίκαιο», Τόμος Β', 1993 σελ.181

βεβαιώνεται με δικαστική απόφαση, συνεπιφέρει την ανικανότητα προς επιχείρηση δικαιιοπραξιών και τη στέρηση του δικαιώματος της ψήφου. Αντίθετα στην κατηγορία των πολιτών που στερούνται του εκλογικού δικαιώματος δεν ανήκουν οι πολίτες που λόγω της ελαττωματικής βουλής τους έχουν τεθεί σε δικαστική συμπαράσταση και γι' αυτό διαθέτουν περιορισμένη δικαιοπρακτική ικανότητα (1705 ΑΚ). Η επιλογή αυτή του νομοθέτη είναι η από κάθε άποψη ορθότερη και απορρέει επιτακτικά από το ίδιο το Σύνταγμα. Κι αυτό γιατί συμβάλλει στην πραγμάτωση της αρχής της καθολικής ψηφοφορίας με τον μη αποκλεισμό πολιτών από τους κόλπους του εκλογικού σώματος χωρίς ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους. Η υιοθέτησή της άλλωστε εναρμονίζεται πλήρως και με το γράμμα του αρ. 51 § 3 Σ που ως σχετικό μόνο λόγο για τη στέρηση προβλέπει την "ανικανότητα προς δικαιοπραξία"

β) Στέρηση λόγω ηθικής αναξιοσύνης

Στους "ηθικά ανάξιους"¹⁴ πολίτες ανήκουν πρόσωπα που με την τέλεση σοβαρών αξιόποινων πράξεων τίθενται όχι μόνο στο κοινωνικό αλλά και στο πολιτικό περιθώριο. Στο άρθρο 51 § 3 Σ προβλέπεται ακόμη η στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν ως συνέπεια "αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα". Τα εγκλήματα αυτά ορίζονται από τον ποινικό κώδικα και τον στρατιωτικό ποινικό κώδικα. Οι συνέπειες της ποινικής καταδίκης ως προς την άσκηση όχι μόνο του εκλογικού δικαιώματος αλλά και των λοιπών πολιτικών δικαιωμάτων βρίσκονται στα άρθρα 59-66 του Ποινικού Κώδικα, τα οποία ορίζουν επίσης και τα σχετικά με τον υπολογισμό του χρόνου αποστέρησης και την απο κατάσταση στα πολιτικά τους δικαιώματα όσων τα στερήθηκαν ως συνέπεια ποινικής καταδίκης.

Η κοινωνική αποδοκιμασία που ακολουθεί τις πράξεις αυτές, συνεπιφέρει την ηθική αναξιοσύνη που στιγματίζει τους ενδιαφερομένους και οδηγεί στον αποκλεισμό τους από το εκλογικό σώμα. Η υιοθέτηση και η εφαρμογή του μέτρου στην πράξη πρέπει πάντως να συνοδεύεται, για να διασφαλίζεται πράγματι εξαιρετικός χαρακτήρας του, από τη θέσπιση αντικειμενικών και αυστηρών εγγυήσεων. Για αυτό το λόγο, η διαπίστωση της τέλεσης αξιόποινων πράξεων γίνεται μόνο με δικαστική απόφαση, επειδή μόνο οι πράξεις της δικαστικής λειτουργίας περιβάλλονται τις αναγκαίες προσωπικές και λειτουργικές εγγυήσεις ανεξαρτησίας, ή πρέπει να έχει καταστεί και αμετάκλητη, όπως ορίζει το α 51 § 3 Σ. Η στέρηση του δικαιώματος ψήφου καταλαμβάνει όσους κατά τα α. 128 και 1700 ΑΚ τελούν σε νόμιμη απαγόρευση, τους πολίτες δηλαδή που έχουν καταδικασθεί για τη

¹⁴ Παπαδημητρίου Γ. «Τα όργανα του Κράτους» 1981, σελ 29

διάπραξη κακουργήματος με αμετάκλητη δικαστική απόφαση. Η θέση αυτή εναρμονίζεται πλήρως με τον συνταγματικό ορισμό που προβλέπει τη στέρηση του εκλογικού δικαιώματος ως συνέπεια της διάπραξης "ορισμένων μόνο εγκλημάτων".

γ) Εκτός επικρατείας εκλογείς:

Το Σύνταγμα στο άρθρο 51 § 4 εδ. β ' ορίζει ότι νόμος ορίζει τα σχετικά με την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος. Στη διάταξη αυτή προσδόθηκε δυνητικός χαρακτήρας, παρά τις προσπάθειες της αντιπολίτευσης, να καταστεί υποχρεωτική η ψήφος των εκτός επικρατείας εκλογέων. Ο δυνητικός αυτός χαρακτήρας δεν μεταβλήθηκε με την αναθεώρηση του 2001. Ωστόσο στη θεωρία υποστηρίζεται ότι η παράλειψη του κοινού νομοθέτη να καταστήσει δυνατή την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος στους εκτός επικρατείας εκλογείς είναι αντισυνταγματική παράλειψη αυτή, παρόλο που κρίνεται πολιτικά καταδικαστέα¹⁵ δεν καθιστά δυνατή τη στήριξη προσφυγής ενώπιον του ΑΕΔ με αίτημα την ακύρωση εκλογών λόγω παραβίασης των αρχών της λαϊκής κυριαρχίας και της καθολικής ψηφοφορίας. Κι αυτό γιατί ο συνταγματικός νομοθέτης θεσπίζει σαφώς ευχέρεια και όχι υποχρέωση του κοινού νομοθέτη. Η αρχή της ταυτόχρονης διεξαγωγής των εκλογών που ορίζεται στο α. 51 § 4 Σ δεν εμποδίζει την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος με επιστολική ψήφο από τους εκτός επικρατείας εκλογείς. Η ρύθμιση αυτή όμως, όπως προαναφέραμε, δεν υποχρεώνει τον κοινό νομοθέτη να θεσπίζει το δικαίωμα αυτό για τους ευρισκόμενους εκτός επικρατείας εκλογείς.

δ) Κρατούμενοι:

Στην συγκεκριμένη κατηγορία υπάγονται οι κρατούμενοι που δεν έχουν στερηθεί το εκλογικό τους δικαίωμα αλλά για αντικειμενικούς λόγους κωλύονται να το ασκήσουν. Ο νομοθέτης δεν είχε αντιμετωπίσει το ζήτημα, με αποτέλεσμα να συνεχίζεται η παραβίαση του Συντάγματος, το οποίο δεν επιτρέπει περιορισμούς του εκλογικού δικαιώματος, για λόγους άλλους από εκείνους που ρητά προκύπτουν από το ίδιο το Σύνταγμα. Κι επειδή λοιπόν η στέρηση της δυνατότητας της ψήφου στους κρατούμενους δεν θεωρείται από την εκλογική νομοθεσία ως λόγος εξαιρέσεως από τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της ψήφου, η πολιτεία έπρεπε να παρέμβει προκειμένου να διευκολύνεται η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος στην συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων και να αποτρέπεται η φαλκίδευση της αρχής της καθολικότητας της ψηφοφορίας. Έτσι λοιπόν καθιερώθηκε με θέσπιση του νόμου¹⁶, η οργάνωση εκλογικών τμημάτων σε κάθε φυλακή κατά τις βουλευτικές

¹⁵ Μαυριάς Κ., «Συνταγματικό Δίκαιο» 2004, σελ. 377

¹⁶ Μαυριάς Κ., «Συνταγματικό Δίκαιο» 2004, σελ. 379

εκλογές για την ανάδειξη Ελλήνων ευρωβουλευτών και τις εκλογές για την ανάδειξη των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης. Οι κρατούμενοι που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν ψηφίζουν με βάση ειδικούς εκλογικούς καταλόγους με ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 27 του π.δ. 92/1994 που ισχύουν για τους δημόσιους υπαλλήλους. Ήδη το πρώτο εδάφιο της εν λόγω διάταξης αντικαταστάθηκε από την παρ. 46 του α. 5 του ν. 2623/1998, σύμφωνα με την οποία "κατά τις γενικές βουλευτικές εκλογές για την ανάδειξη αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το δημοψήφισμα οργανώνονται εκλογικά τμήματα σε κάθε φυλακή".

ε) Πολίτες που κατοικούν σε άλλον τόπο από αυτόν που ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα:

Οι εκλογικοί κατάλογοι συντάσσονται βάσει των εγγεγραμμένων στα γενικά μητρώα δημοτών δήμων ή κοινοτήτων και όχι βάσει του πραγματικού πληθυσμού. Αυτό το γεγονός μέχρι το πρόσφατο παρελθόν, είχε ως άμεση συνέπεια τη μετακίνηση κατά τις εκλογικές μεγάλου αριθμού εκλογέων προς τον τόπο όπου ψηφίζουν. Ο νόμος 3146/2003 ρύθμισε το ζήτημα, προβλέποντας ότι οι εκλογείς που διαμένουν σε δήμο ή κοινότητα εκλογικής περιφέρειας άλλης από εκείνη στους εκλογικούς καταλόγους της οποίας είναι εγγεγραμμένοι, αποκαλούνται εφεξής "ετεροδημότες" και μπορούν να ασκούν στον τόπο διαμονής τους το δικαίωμα ψήφου κατά τις γενικές βουλευτικές εκλογές, τις εκλογές για την ανάδειξη αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τα δημοψηφίσματα. Προϋπόθεση όμως αποτελεί η εγγραφή τους στον ειδικό κατάλογο των ετεροδημοτών.

Οι ετεροδημότες ψηφίζουν τους συνδυασμούς και τους υποψήφιους της εκλογικής περιφέρειας στους καταλόγους της οποίας είναι εγγεγραμμένοι. Γι' αυτό το λόγο στις πρωτεύουσες των νομών συνιστώνται ειδικά, αμιγή ή μεικτά, εκλογικά τμήματα και καταστήματα ψηφοφορίας ετεροδημοτών. Όπως είναι φυσικό, οι εγγεγραμμένοι στον κατάλογο των ετεροδημοτών, απαγορεύεται να ψηφίζουν στον δήμο ή στην κοινότητα στους καταλόγους των οποίων είναι εγγεγραμμένοι. Με την εισαγωγή του θεσμού των "ετεροδημοτών" διευκολύνεται η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από την συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων ενώ ταυτόχρονα επιτυγχάνεται η μεγαλύτερη δυνατή προσέλευση των εκλογέων προκειμένου να ασκήσουν το δικαίωμά τους.

Ε. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΣΘΑΙ (α. 55 §)

Κλασικό πολιτικό δικαίωμα αποτελεί το "δικαίωμα του εκλέγεσθαι" που

ορίζεται στο άρθρο 55 Σ και σύμφωνα με το οποίο οι θετικές προϋποθέσεις κτήσης του βουλευτικού αξιώματος είναι τρεις: α) η ελληνική ιθαγένεια, β) η νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν, γ) η ηλικία των είκοσι πέντε ετών συμπληρωμένων κατά την ημέρα της εκλογής. Η διάταξη καθορίζει περιοριστικώς τα προσόντα εκλογιμότητας. Όλα τα προσόντα θα πρέπει να συντρέχουν κατά την ημέρα της εκλογής. Το δικαίωμα του εκλέγειν, ως προϋπόθεση άσκησης του δικαιώματος του εκλέγεσθαι, δεν απαιτεί την εγγραφή του υποψηφίου στους εκλογικούς καταλόγους. Απλώς, ο υποψήφιος για το βουλευτικό αξίωμα πρέπει να διαθέτει τη νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν, ακόμα κι αν λόγω αμέλειας, δεν έχει εγγραφεί στους εκλογικούς καταλόγους.¹⁷ Εξάλλου ο συντακτικός νομοθέτης δεν άφησε την ευχέρεια στον κοινό νομοθέτη να προσδιορίσει τη νόμιμη ηλικία του εκλέγεσθαι στο βουλευτικό αξίωμα, αλλά όρισε κατώτατο όριο και μάλιστα ως προσόν που πρέπει να συντρέχει κατά την ημέρα της εκλογής και όχι της υποβολής υποψηφιότητας. Σε περίπτωση έλλειψης των παραπάνω προϋποθέσεων ο πολίτης στερείται του δικαιώματος του α. 55 Σ, κι αν τυχόν αποκτήσει το βουλευτικό αξίωμα χωρίς κάποιο από τα προσόντα, εκπίπτει αυτοδικαίως από αυτό (α. 55 § 2 Σ).

E1. Κωλύματα εκλογιμότητας:

Όταν αναφερόμαστε στα κωλύματα εκλογιμότητας εννοούμε ορισμένες ιδιότητες σχετικές με την άσκηση δημόσιας εξουσίας, ικανές να επηρεάσουν αθέμιτα το φρόνημα του εκλογέα. Τα κωλύματα εκλογιμότητας αποσκοπούν στην αποτροπή της προπαρασκευής της πολιτικής σταδιοδρομίας των προσώπων που απαριθμούνται στο α. 56 § 1 και § 3 του Συντάγματος, μέσω της εκμετάλλευσης της θέσης την οποία κατέχουν. Γίνεται διάκριση δε σε απόλυτα και σχετικά. Στα απόλυτα κωλύματα εκλογιμότητας, η ύπαρξη των ιδιοτήτων αυτών στο πρόσωπο του ενδιαφερομένου να καταστεί αντιπρόσωπος του έθνους αποκλείει για ορισμένο χρονικό διάστημα, την ανακήρυξη και εκλογή του. Αντίθετα στα σχετικά κωλύματα απαιτείται πριν από την ανακήρυξη του ενδιαφερομένου ως υποψηφίου, η παραίτησή του από την αντίστοιχη θέση. Ωστόσο, υφίσταται και η κατηγορία των τοπικών κωλυμάτων όπου δεν επιτρέπεται σε ορισμένο πρόσωπο να ανακηρυχθεί υποψήφιος στην εκλογική περιφέρεια στην οποία υπηρέτησε υπό ορισμένη ιδιότητα ή σε οποιαδήποτε περιφέρεια στην οποία εκτεινόταν η τοπική αρμοδιότητά του μέσα στους τελευταίους δεκαοκτώ μήνες της τετραετούς βουλευτικής περιόδου.

1) Απόλυτο κώλυμα: Σύμφωνα με το α. 56 § 4, στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι πολιτικοί υπάλληλοι και οι στρατιωτικοί γενικά, που έχουν κατά το νόμο αναλάβει

¹⁷ Ράικος Αθ, «Δικονομικό εκλογικό δίκαιο», 1982, σελ. 305

υποχρέωση να παραμείνουν στην υπηρεσία τους για ορισμένο χρόνο. Για το διάστημα αυτό δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι ούτε να εκλέγουν βουλευτές. Μετά την αναθεώρηση του 2001, απόλυτο κώλυμα κατά το α. 56 § 1 εδ. γ' υφίστανται και τα ανώτερα μονοπρόσωπα αιρετά όργανα των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης δευτέρου βαθμού και δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι κατά τη διάρκεια της θητείας για την οποία εξελέγησαν, ακόμη κι αν παραιτηθούν.

β) Σχετικό κώλυμα: Στην κατηγορία αυτή υπάγονται τα πρόσωπα που φέρουν τις ιδιότητες που κατονομάζονται στα α. 56 § 1 Σ (έμμισθοι δημόσιοι λειτουργοί και υπάλληλοι, υπηρετούντες στις ένοπλες δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας, υπάλληλοι οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων ΝΠΔΔ κτλ). Τα πρόσωπα αυτά δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι ούτε να εκλέγουν βουλευτές αν δεν παραιτηθούν από τη θέση που υπηρετούν, πριν από την ανακήρυξή τους ως υποψηφίων. Η παραίτηση πρέπει να είναι γραπτή και ισχύει αμέσως μόλις υποβληθεί, χωρίς να απαιτείται αποδοχή της. Στο άρθρο 56 § 2 Σ θεσπίζεται εξαίρεση υπέρ των καθηγητών ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Για τους καθηγητές ΑΕΙ λοιπόν αναστέλλεται η άσκηση σχετικών με την καθηγητική ιδιότητα καθηκόντων τους για το διάστημα της βουλευτικής τους θητείας. Οι στρατιωτικοί απαγορεύεται να επανέλθουν στην ενεργό υπηρεσία μετά την παραίτησή τους προκειμένου να ανακηρυχθούν υποψήφιοι βουλευτές.¹⁸

γ) Τοπικό Κώλυμα: Εδώ υπάγονται σύμφωνα με το άρθρο 56 § 3 απα τα πρόσωπα που λόγω της ιδιότητάς τους δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι ούτε να εκλεγούν βουλευτές σε οποιαδήποτε εκλογική περιφέρεια στην οποία υπηρέτησαν ή σε οποιαδήποτε εκλογική περιφέρεια στην οποία εκτεινόταν η τοπική αρμοδιότητά τους μέσα στους τελευταίους δεκαοκτώ μήνες της τετραετούς βουλευτικής περιόδου (ανώτεροι και ανώτατοι αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων, γενικοί ή ειδικοί γραμματείς υπουργείων κτλ). Στους περιορισμούς αυτούς δεν υπάγονται οι υποψήφιοι βουλευτές Επικρατείας.

Το τοπικό κώλυμα υφίσταται για τα πρόσωπα αυτά, ακόμη κι αν ο χρόνος υπηρεσίας τους ή ο χρόνος κατοχής από μέρους τους αρμοδιότητας που εκτεινόταν και σε άλλη ή άλλες περιφέρειες, έχει διαρκέσει έστω και μία μέρα. Το κώλυμα ωστόσο δεν υφίσταται για τους ανήκοντες στις κατηγορίες αυτές, ως προς τις εκλογικές περιφέρειες στις οποίες έχουν υπηρετήσει ή στις οποίες εκτεινόταν η τοπική αρμοδιότητά τους, κατά το διάστημα πριν τους τελευταίους δεκαοκτώ μήνες της

¹⁸ Μαυριάς Κ. «Συνταγματικό Δίκαιο», 2004, σελ. 623

τετραετούς βουλευτικής περιόδου. Το κώλυμα επίσης δεν υφίσταται αν η Βουλή διαλυθεί σε προγενέστερο χρόνο και δεν ολοκληρώσει την τετραετή θητεία της.

Ε 2. Κωλύματα εκλογιμότητας και νομολογία

Κατά βασική συνταγματική αρχή, τα κωλύματα εκλογής, ως περιορισμοί συνταγματικού δικαιώματος, πρέπει να ερμηνεύονται στενά προκειμένου να αποφεύγεται η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής τους και η προσθήκη νέων περιπτώσεων κλυόμενων προσώπων. Την αρχή της στενής ερμηνείας των κωλυμάτων εκλογιμότητας υιοθέτησε και η νομολογία σε γενικές γραμμές, όχι όμως πάντα. Έτσι, η νομολογία δέχτηκε ιδιαίτερη κριτική γιατί διεύρυνε την έννοια του δημοσίου υπάλληλου περιλαμβάνοντας κατηγορίες προσώπων που λόγω της ιδιότητάς τους δεν θα έπρεπε να θεωρούνται κλυόμενοι (π.χ. υποδιοικητές του ΙΚΑ). Κριτική ασκήθηκε επίσης στην νομολογία του ΑΕΔ και για το γεγονός ότι δεν λαμβάνει υπόψη κριτήρια που εξυπηρετούν την αρχή της στενής ερμηνείας των περιορισμών του δικαιώματος του εκλέγεσθαι. Πολλές φορές μάλιστα κατηγορήθηκε το ΑΕΔ ότι η διεύρυνση του τοπικού κωλύματος υπήρξε σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θεωρούνται κλυόμενοι όλοι όσοι κατείχαν θέση γενικής αρμοδιότητας.

Από την άλλη πλευρά όμως θα πρέπει να τονίσουμε και την, σε πολλές περιπτώσεις, αξιοσημείωτη προσήλωση του ΑΕΔ στην αρχή της στενής ερμηνείας, όπως δεν εντάσσει στην έννοια του "διοικητή" οποιονδήποτε κατέχει θέση επικεφαλής συλλογικού οργάνου χωρίς να ασκεί και τα αντίστοιχα καθήκοντα. Απομένει να κριθεί στην πράξη βεβαίως στο μέλλον, η στάση της νομολογίας ύστερα και από την συνταγματική αναθεώρηση, ως προς την ερμηνεία των κωλυμάτων εκλογιμότητας.

Ε 3. Κοινοβουλευτικά ασυμβίβαστα (α. 57 Σ)

Το ασυμβίβαστο του βουλευτικού αξιώματος, σε αντίθεση με τα κωλύματα εκλογιμότητας, προς ορισμένα έργα ή ιδιότητες, προκειμένου να αποτρέπεται η δυνατότητα αλλά και η δημιουργία της εντύπωσης ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί η βουλευτική ιδιότητα προς εξυπηρέτηση ιδιωτικών συμφερόντων, ανακύπτει μετά την εκλογή του βουλευτή. Υπό αυτήν την έννοια, το ασυμβίβαστο μπορεί να υφίσταται κατά το χρόνο ανάδειξης του βουλευτή στο αξίωμά του ή να δημιουργείται και μεταγενεστέρως.

Στο α. 57 § 1 Σ ορίζονται τα έργα και οι ιδιότητες που είναι ασυμβίβαστες με το βουλευτικό αξίωμα. Η σημαντικότερη καινοτομία που παρουσιάζει το αναθεωρημένο κείμενο του Συντάγματος ήταν η καθιέρωση για πρώτη φορά στην

ελληνική συνταγματική ιστορία, γενικού επαγγελματικού ασυμβίβαστου για τους βουλευτές. Το ζήτημα προκάλεσε έντονες συζητήσεις και κυρίως προβληματισμό ως προς την επίδραση που εικαζόταν ότι θα ασκήσει η νέα ρύθμιση στη διαμόρφωση της σύνθεσης της Βουλής. Σαφής απάντηση ως προς το ερώτημα αν το γενικό ασυμβίβαστο ήταν αναγκαία επιλογή προκειμένου να επιδίδονται οι βουλευτές απερίσπαστοι στο έργο τους, δεν είναι ευχερής.

Η Βουλή αδιαμφισβήτητα αποτελεί την κατ' εξοχήν έκφραση της βούλησης του εκλογικού σώματος ως φορέα της λαϊκής κυριαρχίας. Απεικονίζει ανάλογα με την έκταση της αντιπροσωπευτικότητας που διέπει το εκλογικό σύστημα, τις επιλογές του έθνους. Υπό αυτήν την έννοια ο αντιπρόσωπος του Έθνους πρέπει να μπορεί να προέρχεται από οποιοδήποτε επάγγελμα, αρκεί να τον κρίνουν οι εκλογείς του ικανό να αντιπροσωπεύσει το έθνος. Τίθεται λοιπόν εύλογα το ερώτημα αν ορθά καθιερώνεται το ασυμβίβαστο ως προς ορισμένα έργα, ιδιότητες, θέσεις. Από την άλλη, βέβαια, σημαντικό είναι το ζήτημα αν διασφαλίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο η ανάδειξη των αξιότερων σε ένα πολιτικό σύστημα αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, όπως το δικό μας, όπου κυριαρχούν οι πελατειακές σχέσεις και η απόλυτη κομματική πειθαρχία .

Ακριβώς όμως επειδή το πολιτικό μας σύστημα εμφανίζει τα ανωτέρω χαρακτηριστικά, επιβάλλεται ο αντιπρόσωπος του έθνους να απολαμβάνει της μεγαλύτερης δυνατής προσωπικής ανεξαρτησίας. Στην πράξη, η εμπειρία καταδεικνύει ότι μικρή δυνατότητα υπάρχει για τους βουλευτές να ασκούν το επάγγελμά τους, οποιοδήποτε καθεστώς και να ισχύει ως προς το ασυμβίβαστο. Η δυνατότητα όμως και μόνο της ενάσκησης του επαγγέλματος ενισχύει το αίσθημα της προσωπικής ανεξαρτησίας.¹⁹ Η αναθεωρητική Βουλή έκρινε ότι η καθιέρωση του γενικού επαγγελματικού ασυμβίβαστου θα είχε ως συνέπεια τη διάθεση περισσότερου χρόνου στο βουλευτικό αξίωμα.

Το επαγγελματικό ασυμβίβαστο υποστηρίχθηκε ότι θα αποτελούσε για πολλούς ανασταλτικό παράγοντα στην επιλογή τους να διεκδικήσουν την κατοχή του βουλευτικού αξιώματος. Και μπροστά στο δίλημμα αυτό, πολλοί θα στερούνταν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι (α. 55 Σ) προκειμένου να μην απωλέσουν την επαγγελματική τους καριέρα.

Πολύ σύντομα έγινε σαφές ότι μία τέτοια συνταγματική ρύθμιση δεν θα ευδοκίμούσε στην ελληνική πραγματικότητα για όλους τους λόγους που

¹⁹ Μαυριάς Κ. «Συνταγματικό Δίκαιο», 2004, σελ. 632

αναφέρθηκαν ανωτέρω και ήδη με το Ψήφισμα της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων (ΦΕΚ Α' 102/2.6.2008) το γενικό επαγγελματικό ασυμβίβαστο των Βουλευτών αποτελεί παρελθόν.

Γενική συνέπεια παράβασης των διατάξεων για το ασυμβίβαστο είναι η έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα. Με ειδικό νόμο ορίζεται, επίσης, ο τρόπος με τον οποίο συνεχίζονται, ή εκχωρούνται ή διαλύονται συμβάσεις που αναφέρονται στην παρ. 1 του α. 55 Σ και έχουν αναληφθεί από βουλευτή ή επιχείρηση στην οποία αυτός μετείχε πριν από την απόκτηση της βουλευτικής ιδιότητας ή με ασυμβίβαστη προς το αξίωμά του ιδιότητα. Ειδικότερα οι βουλευτές που υπάγονται στις περιπτώσεις του ασυμβίβαστου του α. 57 § 1 εδ. 1 οφείλουν μέσα σε οκτώ μέρες αφότου η εκλογή τους καταστεί οριστική, να δηλώσουν, με δήλωσή τους μεταξύ του βουλευτικού αξιώματος και των έργων αυτών. Παράλειψη υποβολής της δήλωσης επιφέρει αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα.

Ασυμβίβαστα που ανακύπτουν μετά την εκλογή του βουλευτή στο αξίωμά του είναι αυτά που ορίζονται στο α. 57 § 3 Σ σύμφωνα με το οποίο, έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα επιφέρει, όπως ορίζει, η αποδοχή ιδιοτήτων ή έργων τόσο του α. 57 Σ όσο και του α. 56 Σ (κωλύματα υποβολής υποψηφιότητας για το βουλευτικό αξίωμα). Αξίζει εδώ να επισημάνουμε και την ερμηνεία του ΑΕΔ ως προς το χρόνο που ενεργεί η έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα. Ενόσω λοιπόν δεν έχει εκδοθεί απόφαση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου που να διαπιστώνει την έκπτωση, γίνεται δεκτό ότι όλα τα πολιτειακά όργανα οφείλουν να θεωρούν ότι ο εκλεγείς βουλευτής εξακολουθεί να έχει τη βουλευτική ιδιότητα. Κατά συνέπεια, οι βουλευτές κατά των οποίων εκκρεμούν ενστάσεις για την εγκυρότητα τα εκλογής τους ή αιτήσεις έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα συμμετέχουν νόμιμα στις συνεδριάσεις τα Βουλής έως τη δημοσίευση της οριστικής απόφασης του ΑΕΔ, με την οποία ακυρώνεται η εκλογή ή διαπιστώνεται η έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα.

ΣΤ. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (α.4 § 4Σ)

Μιλώντας για δημόσια λειτουργία²⁰ δεν εννοούμε οποιαδήποτε απασχόληση στο δημόσιο τομέα. Η ερμηνεία της έννοιας πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να περιοριζόμαστε στην προστασία του έννομου αγαθού που θέλει να προστατεύσει

²⁰ Δαγτόγλου Π.Δ. «Ατομικά Δικαιώματα», 2005, σελ. 1259

εδώ ο νομοθέτης, θεσπίζοντας την συγκεκριμένη διάταξη. Ο όρος δημόσια λειτουργία δεν έχει επίσης απαραίτητα την ίδια έννοια με τους όρους "δημόσιο λειτούργημα" και "δημόσιος λειτουργός" που χρησιμοποιούνται αλλού στο Σύνταγμα. Ακόμα περισσότερο δεν πρέπει να δεχτούμε ότι ασκεί δημόσια λειτουργία κάθε δημόσιος υπάλληλος. Από την άλλη όμως δεν αποκλείεται η άσκηση δημόσιας λειτουργίας από υπάλληλο που τελεί σε σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, προπάντων όταν κατέχει ηγετική θέση στο δημόσιο τομέα. Κύριο χαρακτηριστικό και ίσως μοναδικό της "δημόσιας λειτουργίας" του α. 4 § 4 Σ είναι η συμμετοχή στην άσκηση της δημόσιας εξουσίας. Δεν περιλαμβάνονται εδώ έργα που ασκούνται στον ιδιωτικό τομέα. Η στενή αυτή ερμηνεία αρμόζει και στην καθιερωμένη αντίληψη ότι η πρόσβαση στις δημόσιες λειτουργίες αποτελεί δικαίωμα που ανήκει μόνο στους Έλληνες πολίτες.

Σύμφωνα δε με τη διάταξη του α. 4 § 4 Σ «μόνο Έλληνες πολίτες είναι δεκτοί σε όλες τις δημόσιες λειτουργίες, εκτός από τις εξαιρέσεις που εισάγονται με ειδικούς νόμους». Η διάταξη αυτή έχει διπλή σημασία, διότι κατοχυρώνει αφενός ένα πολιτικό δικαίωμα και αφετέρου μια ειδική πλευρά της αρχής της ισότητας. Κατοχυρώνεται δηλαδή, από τη μια πλευρά η αρχή της αποκλειστικής πρόσβασης των Ελλήνων στις δημόσιες λειτουργίες και από την άλλη η αρχή της ίσης πρόσβασης όλων των Ελλήνων σε αυτές. Η συνταγματική καθιέρωση του πολιτικού δικαιώματος υπήρξε ιστορικά καθοριστική λόγω του ότι συνετέλεσε στην κατεδάφιση του παλαιού πολιτικού και κοινωνικού καθεστώτος. Η ένταξη του α. 4 § 4 στις μη αναθεωρήσιμες διατάξεις κατά το α. 110 § 1 Σ αλλά ταυτόχρονα και το γεγονός ότι η ισχύς της δεν μπορεί να ανασταλεί κατά το α. 48 § 1 Σ φανερώνει την ουσιώδη σημασία που προσδόθηκε στην παρούσα διάταξη από τον συνταγματικό νομοθέτη .

1. Αρχή της ίσης πρόσβασης όλων των Ελλήνων στις δημόσιες λειτουργίες: Πρόκειται για πολιτικό δικαίωμα επιβάλλεται δε η ευρεία ερμηνεία του όρου δημόσια λειτουργία, σε αντίθεση με όσα αναφέραμε προηγουμένως, γιατί έχουμε να κάνουμε με κατοχύρωση και όχι περιορισμό ατομικού δικαιώματος. Περιλαμβάνεται λοιπόν στην έννοια αυτή κάθε απασχόληση στο δημόσιο τομέα. Ο βαθμός εφαρμογής του δικαιώματος αυτού μαρτυρά το βαθμό δημοκρατίας σε μια χώρα. Κανένας Έλληνας πολίτης δεν εξαιρείται εκ των προτέρων από καμία δημόσια λειτουργία. Ο τρόπος και ο χρόνος που αποκτήθηκε η Ελληνική ιθαγένεια, δεν έχει σημασία. Επίσης, η απόλαυση ενός πολιτικού δικαιώματος δεν εξαρτάται από τις

θρησκευτικές πεποιθήσεις. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η θέση του καθηγητή των θρησκευτικών που είναι εύλογο να επιφυλάσσεται σε πρόσωπο που πρεσβεύει το θρήσκευμα που διδάσκει.

Οι πολιτικές πεποιθήσεις δεν μπορούν να στηρίξουν διάκριση στην απόλαυση του παρόντος πολιτικού δικαιώματος, όπως δεν μπορούν και στην περίπτωση των υπολοίπων συνταγματικών δικαιωμάτων. Στην περίπτωση όμως που έχουμε να κάνουμε με ακραίες πολιτικές πεποιθήσεις, που περιλαμβάνουν την επιδίωξη βίαιης κατάλυσης του Συντάγματος, γίνεται δεκτό ότι θα πρέπει να μην συμβιβάζονται με την κατάληψη κρίσιμων για την ασφάλεια του κράτους θέσεων. Κι αυτό γιατί οι συγκεκριμένες πεποιθήσεις καθιστούν αμφίβολη την ικανοποιητική άσκηση της συγκεκριμένης δημόσιας λειτουργίας. Πρόκειται για οποιαδήποτε απόκτηση σχετικής θέσεως με διορισμό, εκλογή ή άλλο τρόπο. Κατ' επέκταση εννοούμε και την προαγωγή, μετάθεση και οποιαδήποτε άλλη ευμενή μετατροπή της υπηρεσιακής κατάστασης.²¹ Η ίση πρόσβαση στις δημόσιες λειτουργίες επιβάλλει την κατάληψη τους κατά την αρχή της αξιοκρατίας. Δεν συμβιβάζονται με την αρχή της αξιοκρατίας αντισυνταγματικές διατάξεις που απαγορεύουν την λήψη υπόψη ουσιαστικών προσόντων κατά την πρόσληψη στον δημόσιο τομέα. Η συνδρομή αντικειμενικών προϋποθέσεων που αφορούν τις προσωπικές ικανότητες και αρετές του υποψηφίου για την κατάληψη της δημόσιας θέσης κρίνεται επιβεβλημένη. Κατά κανόνα η συνδρομή των προϋποθέσεων αυτών διαπιστώνεται με διαγωνισμό. Όσον αφορά τις αντικειμενικές προϋποθέσεις, μόνο τα όρια ηλικίας (ανώτατα ή κατώτατα), η σωματική και πνευματική υγεία και οι κανόνες που θεσπίζουν ασυμβίβαστα μπορούν να γίνουν δεκτά ως προαπαιτούμενα για την κατάληψη μιας δημόσιας θέσης. Παράδειγμα παραβίασης της αρχής της ίσης πρόσβασης στις δημόσιες λειτουργίες αποτέλεσε η κατά προτίμηση εισαγωγή γιων και αδερφών αξιωματικών στον ελληνικό στρατό. Η υπόθεση κρίθηκε ότι παραβιάζει την απορρέουσα από τη δημοκρατική αρχή επιβαλλόμενη αρχή της αξιοκρατίας.²²

2. Εξαιρέσεις από την αρχή της ίσης πρόσβασης:

Η διάταξη του α. 4 § 4 Σ που καθιερώνει την ίση πρόσβαση στις δημόσιες λειτουργίες, δεν υπόκειται σε καμία εξαίρεση, καθώς επίσης ούτε σε αναθεώρηση ούτε και αναστολή ισχύος. Γι αυτό το λόγο, κρίθηκε ότι η διάταξη του Υπαλληλικού Κώδικα που αναφέρεται σε όσους αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση και θεσπίζει απαγόρευση διορισμού τους ως υπαλλήλων πριν από

²¹ Δαγτόγλου Π.Δ. «Ατομικά Δικαιώματα», 2005, σελ. 1260

²² Δαγτόγλου Π.Δ. «Ατομικά Δικαιώματα», 2005, σελ. 1266

τη συμπλήρωση ενός έτους από την απόκτησή της, αποτελεί παραβίαση του α. 4 § 4 Σ και άρα καθίσταται αντισυνταγματική. Οι επιτρεπόμενες εξαιρέσεις δεν αφορούν την ίση πρόσβαση των Ελλήνων αλλά μόνο την απαγόρευση προσβάσεως των αλλοδαπών. Ο ανεξίτητος χαρακτήρας της αρχής της ίσης πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες συνεπάγεται το να μη στερείται κανένας Έλληνας πολίτης το συγκεκριμένο πολιτικό δικαίωμα, υπό οποιεσδήποτε προϋποθέσεις.

Η επιλογή μεταξύ των υποψηφίων με προκήρυξη θέσεων και ανοιχτό διαγωνισμό και γενικότερα η θέσπιση διαφανών διαδικασιών αποτελούν συνέπειες της εφαρμογής της αρχής. Απαγορεύεται με αυστηρότητα, επιπλέον, η προνομιακή μεταχείριση ορισμένων κατηγοριών πολιτών. Η προνομιακή αυτή μεταχείριση μπορεί να επιτευχθεί είτε με την επιφύλαξη ορισμένου ποσοστού, είτε με την ευνοϊκότερη βαθμολόγηση είτε με το διορισμό υπεραρίθμων. Όλες αυτές οι περιπτώσεις αποτελούν για την ακρίβεια άρνηση της αρχής του α. 4 § 4 Σ. Μοναδική περίπτωση που θα πρέπει να δεχτούμε κάποια απόκλιση από το α. 4 § 4 Σ αποτελεί η άσκηση ειδικής φροντίδας από το κράτος που θεσπίζεται από το ίδιο το Σύνταγμα με το α. 21 § 2. Μόνο και μόνο για τα πρόσωπα που εμπίπτουν στην συγκεκριμένη διάταξη μπορούν να γίνουν δεκτές ορισμένες αποκλίσεις. Και πάλι όμως αυτές θα πρέπει να είναι σε περιορισμένη έκταση και οι ωφελούμενοι ποτέ δεν θα πρέπει να δεχτούμε ότι έχουν αξίωση εκ το υ Συντάγματος για προνομιακό διορισμό.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφορά του δικαιώματος του α. 4 § 4 Σ σε σχέση με το διορισμό σε πολιτικές θέσεις στο πλαίσιο λειτουργίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, που προβλέπεται και ρυθμίζεται από το ίδιο το Σύνταγμα. Γίνεται λοιπόν δεκτό ότι οι παραπάνω παρατηρήσεις δεν ισχύουν για τους λεγόμενους "πολιτικούς υπαλλήλους". Ο διορισμός λοιπόν των μελών της κυβέρνησης και των συμβούλων τους δεν στηρίζεται στην αρχή της αξιοκρατίας αλλά κατά κανόνα στους κανόνες λειτουργίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και στην πολιτική εμπιστοσύνη του πρωθυπουργού και των υπουργών. Η εξαίρεση βέβαια αυτή δεν αφορά τους διοικητικούς υπαλλήλους και τους δικαστές, η κομματική ουδετερότητα των οποίων επιτάσσεται από το ίδιο το Σύνταγμα. Συμπερασματικά πάντως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι παρά τις εγγυήσεις της Πολιτείας, έχει επικρατήσει σε μεγάλο βαθμό η προνομιακή μεταχείριση των προσκείμενων στο κυβερνών κόμμα του ευρύτερου δημοσίου τομέα.²³

²³ Δαγτόγλου Π.Δ. «Ατομικά Δικαιώματα», 2005, σελ. 1268

Ζ. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

Έντονος προβληματισμός επικρατεί με τα πολιτικά δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων. Κατ' αρχήν όσον αφορά το δικαίωμα του εκλέγειν δεν υφίσταται κανένας περιορισμός, αφού οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν περιλαμβάνονται σε κάποια από τις περιπτώσεις που αποκλειστικά απαριθμεί το α. 51 § 3 Σ για τους περιορισμούς στο δικαίωμα της ψήφου. Επίσης η διάταξη του α. 103 § 1 Σ που καθιερώνει υποχρέωση των δημοσίων υπαλλήλων για πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην πατρίδα, δεν αφορά την άσκηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων. Επιπλέον η διάταξη του α. 14 Σ που θεσπίζει την ελευθερία έκφρασης και διάδοσης των πολιτικών πεποιθήσεων, δεν προβλέπει ειδική ρύθμιση για τους δημόσιους υπαλλήλους. Διάταξη που καθιερώνει περιορισμό, σε ποιο βαθμό θα δούμε παρακάτω, στα πολιτικά δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων είναι αυτή του α. 29 § 3 Σ. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, "απαγορεύονται απολύτως οι οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος στους δικαστικούς λειτουργούς και σε όσους υπηρετούν στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας. Απαγορεύονται απολύτως οι οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, στους υπάλληλους του Δημοσίου".

Η συζήτηση γύρω από το ζήτημα των πολιτικών δικαιωμάτων των προσώπων που φέρουν τις παραπάνω ιδιότητες κάθε άλλο παρά απλή είναι. Απόλυτη είναι η απαγόρευση που θέτει το α. 29 § 3 Σ όσον αφορά την εκδήλωση πολιτικών φρονημάτων των δικαστικών λειτουργών και των προσώπων που υπηρετούν στις ένοπλες δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας. Τα πρόσωπα αυτά δεν δύνανται να κάνουν χρήση του δικαιώματος του α. 29 § 1 Σ, διότι στερούνται λόγω της ιδιότητάς τους το πολιτικό αυτό δικαίωμα. Τα πράγματα για τους δημόσιους υπαλλήλους είναι διαφορετικά ως ένα βαθμό, διότι τίθεται από το ίδιο το Σύνταγμα περιορισμός στην απαγόρευση άσκησης του δικαιώματος του α. 29 § 1 Σ. Οι δημόσιοι υπάλληλοι λοιπόν απαγορεύεται να εκδηλώνουν τις πολιτικές τους πεποιθήσεις μόνο κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, μόνο δηλαδή, "εν ώρα υπηρεσίας".

Η αφετηρία των περιορισμών αυτών τοποθετείται στην υιοθέτηση από το συνταγματικό νομοθέτη της, μοναρχικής προέλευσης, αρχής της πολιτικής ουδετερότητας των δημοσίων υπαλλήλων.²⁴ Ο νομοθέτης κλήθηκε, ως ο πλέον αρμόδιος, να επιφέρει με τη διάταξη του α. 29 § 3 Σ μια τομή μεταξύ των δυο

²⁴ Δερβιτσιώτης Α. «Οργάνωση του Κράτους», 1998, σελ.133

πόλεων ενός διλήμματος. Από την μια πλευρά η οργανική σχέση κράτους και υπαλλήλου και η φύση της υπαλληλικής σχέσης ως ειδικής κυριαρχικής κι από την άλλη πλευρά η ιδιότητα του υπάλληλου ως πολίτη με το τεκμήριο ισονομίας που την συνοδεύει. Σήμερα πλέον δύσκολα μπορεί να αρνηθεί κανείς τον καθοριστικό ρόλο τον οποίο διαδραματίζουν τα πολιτικά κόμματα στην λειτουργία του πολιτεύματος. Η πολιτική ζωή σφραγίζεται από τις κινήσεις, τους ελιγμούς και τις αποφάσεις των κομμάτων, τα οποία έχουν διαποτίσει με την ιδεολογία και εν μέρει με την λογική τους τα κυριότερα κρατικά σώματα και κατεξοχήν το σώμα των δημοσίων υπαλλήλων. Επομένως, είναι συνεπέστερο προς την κατάσταση των πραγμάτων, αντί να γίνεται λόγος για την αρχή της πολιτικής ουδετερότητας των δημοσίων υπαλλήλων, να αναφερόμαστε στην επιταγή της κομματικής ουδετερότητάς τους. Την αρχή αυτή καθιστά φανερή το α. 29 § 3 Σ ,αντισταθμίζοντας έτσι το δικαίωμα ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικό κόμμα (α. 29 § 1 Σ). Κατά συνέπεια ορθότερο είναι εφεξής να μιλάμε για καθήκον κομματικής ουδετερότητας των δημοσίων υπαλλήλων.

Οι περιορισμοί του α. 29 § 3 Σ αφορούν οποιασδήποτε μορφής κομματικές εκδηλώσεις, είτε αυτές έχουν ενεργητικό είτε παθητικό χαρακτήρα, αρκεί να εξωτερικεύουν την εσωτερική στάση του προσώπου. Επίσης, ο συνταγματικός νομοθέτης χρησιμοποιώντας το επίρρημα "απολύτως " θέλει να καταστήσει επιτακτικότερη και κυρίως αναμφίβολη την υποχρέωση αποχής του υπαλλήλου από τη συγκεκριμένη δραστηριότητα.

Σύμφωνα με μια άποψη, υπό το φως των απαγορευτικών - στερητικών προσδιορισμών, δύσκολα θα μπορούσαν να γίνουν δεκτές αποκλίσεις κατ' εφαρμογή του κριτηρίου "εντός - εκτός υπηρεσίας "άσκησης κομματικής δραστηριότητας. Ο συνταγματικός νομοθέτης περιλαμβάνει λοιπόν στην απαγόρευση και την εκτός υπηρεσίας δραστηριότητα του υπαλλήλου, εφόσον βεβαίως αναφέρεται στην εκδήλωση κομματικής προτίμησης και όχι απλώς στην διαμόρφωση πολιτικού φρονήματος. Με βάση τη σκέψη αυτή, δε γίνεται δεκτή η κομματική ένταξη του υπαλλήλου, υπό οποιαδήποτε μορφή, διότι συνιστά μορφή εκδήλωσης μη ανεκτή από το Σύνταγμα. Η άποψη αυτή δεν βρίσκει πολλούς υποστηρικτές στο νομικό κόσμο

Το Σύνταγμα στο α. 29 § 3 μιλά σαφώς για απαγορευμένες εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος, μόνο κατά την άσκηση των καθηκόντων, για τους δημοσίους υπάλληλους. Γι αυτό οι εκτός καθηκόντων απαγόρευση αποτελεί

απαράδεκτη διασταλτική ερμηνεία της διάταξης και κατά συνέπεια είναι μη αποδεκτή. Κατά την κρατούσα λοιπόν άποψη, ως "εκδηλώσεις απαγορευμένες" νοούνται μόνο οι απευθυνόμενες δημοσίως προς περισσότερους, όχι όμως και οι ιδιωτικές - φιλικές συζητήσεις. Επίσης, εκτός υπηρεσίας δεν απαγορεύεται η ενεργητική και δημόσια εκδήλωση υπέρ του κόμματος προτίμησης. Δεν απαγορεύεται ακόμη και η ιδιότητα του μέλους πολιτικού κόμματος για τον δημόσιο υπάλληλο. Με αυτόν τον τρόπο κατοχυρώνεται και για τους δημοσίους υπάλληλους το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας με την ειδικότερη έκφραση της πολιτικής συμμετοχής.

Η. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΚΑΙ ΑΝΟΘΕΥΤΗΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΘΕΛΗΣΗΣ (α. 52 Σ)

Η διάταξη του α. 52 Σ έχει σκοπό να εξάρει την ιδιαίτερη 26σημασία που έχει στο δημοκρατικό πολίτευμα της χώρας η ελεύθερη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης δηλαδή, η ελεύθερη διαμόρφωση της πολιτικής βούλησης του εκλογικού σώματος και η ελεύθερη εκδήλωση αυτής κατά τη διεξαγωγή των εκλογών, που αποτελούν πράγματι τη σπουδαιότερη επιβεβαίωση της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας που κατοχυρώνεται ρητά στο α. 1 § 3 Σ. Η διάταξη υποχρεώνει τον κοινό νομοθέτη να προβεί στην καθιέρωση κάθε απαραίτητου μέτρου που εγγυάται την ελεύθερη και ανόθευτη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης. Η ίδια υποχρέωση επιβάλλεται από τη διάταξη και σε όλους τους λειτουργούς της Πολιτείας. Από συστηματικής απόψεως υποστηρίζεται ότι η διάταξη θα έπρεπε να είχε θέση στο κείμενο του Συντάγματος αμέσως μετά την παρ. 2 του α. 1, αφού προσδίδει συμπληρωματικό νόημα στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Φαίνεται όμως ότι προτιμήθηκε η θέση της αμέσως μετά το α. 51 Σ διότι βασικά κατοχυρώνει την σπουδαία αρχή της ελεύθερης ψηφοφορίας και συνεπώς συντελεί σε άμεση ουσιαστική συνάφεια με τις άλλες αρχές της εκλογής που ρητώς προβλέπει το α. 51 Σ.

Ο συνταγματικός νομοθέτης υιοθετώντας στο α. 52 Σ τους όρους "ελεύθερη" και "ανόθευτη" θέλει να δώσει τα κατάλληλα χαρακτηριστικά στην εκδήλωση της λαϊκής θέλησης που αποτελεί έκφραση της δημοκρατικής αρχής. Με τον όρο "ελεύθερη" υποδηλώνεται ότι το εκλογικό σώμα πρέπει αφενός να διαμορφώνει και αφετέρου να εκδηλώνει τη βούλησή του, διαθέτοντας την ευχέρεια να επιλέγει μεταξύ περισσοτέρων συνδυασμών και υποψηφίων υπόσυνθήκες που επιτρέπουν την

ανεμπόδιστη αντιπαράθεση ιδεών και τη συμμετοχή πολιτών στη δραστηριότητα των εκλογικών σχηματισμών. Ο όρος "ανόθευτη" σημαίνει αποχή από μέτρα και πράξεις με τα οποία είναι δυνατόν να αλλοιωθεί με οποιονδήποτε τρόπο η θέληση κάθε εκλογέα είτε κατά την στιγμή της εκδήλωσής της, είτε και κατά την στιγμή του σχηματισμού της.

Η επιλογή των δυο παραπάνω όρων εξηγείται με βάση τα ιστορικά βιώματα του λαού μας στο πεδίο των εκλογικών αναμετρήσεων. Πολλές φορές στην συνταγματική ιστορία του τόπου μας αμφισβητήθηκαν τόσο οι συνθήκες που επικρατούσαν κατά την προεκλογική περίοδο και την ημέρα διεξαγωγής της εκλογικής αναμέτρησης όσο και το τελικό αποτέλεσμα της λαϊκής ετυμηγορίας. Η διαμόρφωση κλίματος "βίας και νοθείας" στιγματίζε την εκάστοτε εκλογική αναμέτρηση. Η προσφυγή στην βία υποδήλωνε την άσκηση υλικού και ψυχολογικού καταναγκασμού εκ μέρους των οργάνων της κρατικής εξουσίας. Η νοθεία αντίθετα ισοδυναμούσε με επέμβαση στη διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος .

Στο α 100§ 1Σ απαριθμούνται περιοριστικά οι διαφορές που υπάγονται στη δικαιοδοσία του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου. Μεταξύ των διαφορών αυτών περιλαμβάνεται και η εκδίκαση ενστάσεων κατά του κύρους των βουλευτικών εκλογών. Το ΑΕΔ έχει εκδικάσει μέχρι σήμερα πλήθος ενστάσεων κατά του κύρους των βουλευτικών εκλογών που έχουν να κάνουν με παραβίαση του α. 52 Σ που κατοχυρώνει την ελεύθερη και ανόθευτη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Τα πολιτικά δικαιώματα αποτελούν μία από τις τρεις σημαντικότερες κατηγορίες των συνταγματικών δικαιωμάτων. Από την ανωτέρω ανάλυση κατέστη σαφές ότι ο συντακτικός νομοθέτης δεν θέλησε να αφήσει περιθώρια στον κοινό νομοθέτη πρόβλεψης νέων λόγων στέρησης πολιτικών δικαιωμάτων. Και αυτό διότι όταν αναφερόμαστε στα πολιτικά δικαιώματα αναφερόμαστε στα δικαιώματα του ατόμου ως πολίτη ενός κράτους, και μάλιστα ενός δημοκρατικού κράτους. Η δε στέρηση τους οδηγεί ταυτοχρόνως και στην στέρηση άλλων θεμελιωδών συνταγματικών δικαιωμάτων όπως λχ. η ελευθερία της πολιτικής συνείδησης και έκφρασης των πολιτικών πεποιθήσεων, η ελευθερία του πολιτικού λόγου και της πολιτικής δράσης, η ελευθερία του πολιτικού τύπου, η ελευθερία σύστασης πολιτικών σωματείων, η ελευθερία πολιτικών συναθροίσεων κτλ. Σε αυτό οφείλεται

και η ιδιαίτερη αυστηρότητα του συντακτικού νομοθέτη στο ζήτημα αυτό με την αυστηρά περιοριστική απαρίθμηση των λόγων στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πολιτικά δικαιώματα είναι εκείνα τα δικαιώματα που στρέφονται προς το κράτος και παρέχουν στους πολίτες αξίωση ενεργητικής συμμετοχής (status activus) στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Αποτελούν δε μία από τις τρεις μεγάλες κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται τα συνταγματικά δικαιώματα. Τα πολιτικά δικαιώματα είναι ατομικά δικαιώματα στην κυριολεξία του όρου, καθόσον παρέχονται στους πολίτες ως άτομα. Το περιεχόμενο τους όπως άλλωστε και όλων των άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων έχει τρεις μερικότερες κατηγορίες, διακρίνεται σε αμυντικό, προστατευτικό και εξασφαλιστικό/ διεκδικητικό. Πολιτικά δικαιώματα λοιπόν είναι τα δικαιώματα στα οποία ο πολίτης πλέον (και όχι πια ο οποιοσδήποτε ιδιώτης) ενός δημοκρατικού κράτους δεν αρκείται στον ρόλο του παραλήπτη κρατικών παροχών, αλλά ζητάει να συνπροσδιορίσει και συνδιαμορφώσει, άμεσα ή έμμεσα, την κρατική λειτουργία, τους φορείς και την πορεία της. Τα πολιτικά δικαιώματα αποτελούν έκφραση της δημοκρατικής αρχής. Ο δε περιορισμός τους απαριθμείται περιοριστικά στο ίδιο το Σύνταγμα.

SUMMARY

Political rights are those rights directed to the State and provide citizens claim of active participation (status activus) in the exercise of state power. They are one of the three major categories constitutional rights consist of. Constitutional rights are individual rights in the strict sense of the term, as they are provided to citizens as individuals. Their content as well as all other constitutional rights have three smaller categories, divided into a defensive, protective and ensure/secure.

Civil rights are rights which the citizens (and no longer any individual of a democratic state) are not only playing the role of the recipient of state benefits but they ask to define and form as well, directly or indirectly, the state function, the operators and its course. Political rights are the expression of democratic principle. Their restrictions are limited listed in the Constitution itself.

ΒΑΣΙΚΑ ΛΗΜΜΑΤΑ

συνταγματικά δικαιώματα	constitutional rights
ατομικά δικαιώματα	personal rights
πολιτικά δικαιώματα	civil rights
ελληνική ιθαγένεια	greek citizenship
στέρση δικαιώματος	right deprivation
εκλογική ηλικία	voting age
δημόσιοι υπάλληλοι	civil servants
κρατούμενοι	prisoners

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- 2550/2006 ΣΤΕ
- 21536/2007 ΣΤΕ
- 338/2004 ΕΦ. ΚΡΗΤ. (ΠΟΙΝ)
- 1722/1985 ΕΦ.ΑΘ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργόπουλος Λ. Κωνσταντίνος «Επίτομο Συνταγματικό δίκαιο» 12^η έκδοση 2001
- Δαγτόγλου Π.Δ. 2005, Ατομικά Δικαιώματα.
- Δημήτρης Τσάτσος, «Συνταγματικό Δίκαιο», Τόμος Β΄, 1993
- Δερβιτσιώτης Α. (1998), Οργάνωση του Κράτους.
- Δημητρόπουλος Α. «Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III», Αθήνα 2001.

- Μαυριάς Κ. 2004, Συνταγματικό Δίκαιο.
- Παπαδημητρίου Γ. «Τα όργανα του Κράτους» 1981
- Ράϊκος Αθ. (1982), Δικονομικό Εκλογικό Δίκαιο .
- επίσκεψη ιστοσελίδων στο διαδίκτυο για την εύρεση απαραίτητων

πληροφοριών:www.dsa.gr,www.google.gr,www.law.uoa.gr/~adimitrop,
www.lawdb.intrasoftnet.com

2550/2006 ΣΤΕ

(Α΄ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ)

Δημόσιοι υπάλληλοι. Η αυτοδίκαιη έκπτωση του υπαλλήλου προϋποθέτει την αμετάκλητη καταδίκη του σε ποινή τουλάχιστον πρόσκαιρης κάθειρξης ή οποιαδήποτε ποινή για ορισμένα πλημμελήματα, όπως για λαθρεμπορία ή σε στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Οι διατάξεις του νέου Τελωνειακού Κώδικα περί αυτοδίκαιης έκπτωσης ισχύουν εφεξής και για τις εκκρεμείς υποθέσεις και δεν καταλαμβάνουν υποθέσεις για τις οποίες υπάρχει τελεσίδικη απόφαση ποινικού δικαστηρίου. Αντίθετη μειοψηφία ως προς τη συνταγματικότητα των διατάξεων περί αυτοδίκαιης έκπτωσης και ειδικότερα του άρθρου 159 του Ν. 2960/2001. Παραπομπή της υπόθεσης στην επταμελή σύνθεση.

1536/2007 ΣΤΕ

(Α΄ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ)

Δημόσιοι υπάλληλοι και αυτοδίκαιη έκπτωση λόγω αμετάκλητης καταδίκης για ορισμένα αδικήματα ή σε στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Καταδίκη για λαθρεμπορία. Οι διατάξεις περί αυτοδίκαιης έκπτωσης του νέου Τελωνειακού Κώδικα δεν καταλαμβάνουν τις υποθέσεις για τις οποίες προϋπάρχει τελεσίδικη απόφαση ποινικού δικαστηρίου. Αντίθετη μειοψηφία. Μη εφαρμογή στην ένδικη υπόθεση του άρθρου 159 του ν. 2960/2001, αφού τα αδικήματα τελέστηκαν πριν από την 1/1/2001. Αντίθετη μειοψηφία. Η αυτοδίκαιη έκπτωση από τη θέση του δημοσίου υπαλλήλου δεν είναι πειθαρχική ποινή και είναι αδιάφορο για την κίνηση της σχετικής διαδικασίας το γεγονός ότι μπορεί να κινηθεί και πειθαρχική δίωξη για την ίδια συμπεριφορά. Παραπομπή της υπόθεσης στην επταμελή σύνθεση.

338/2004 ΕΦ ΚΡΗΤ (ΠΟΙΝ)

(ΠΟΙΝΔ/ΝΗ 2005/985)

Αθώωση κατηγορουμένου για αγορά και πώληση ναρκωτικών ουσιών, εφόσον από τα προσκομισθέντα αποδεικτικά μέσα δεν προέκυψαν συγκεκριμένα περιστατικά, τα οποία να θεμελιώνουν τις κατηγορίες. Καταδίκη κατηγορουμένων για αγορά, κατοχή και πώληση ναρκωτικών ουσιών κατ' εξακολούθηση με το ελαφρυντικό της καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη. Επιβολή χρηματικής ποινής και στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων.

1722/1985 ΕΦΑΘ

ΝΟΒ/1986 (711)

Δικονομία ποινική. Αποκατάσταση καταδίκου. Δυνατότητα δικαστηρίου να κρίνει την ανάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων του καταδικασθέντος και προ της παρέλευσης του χρόνου στέρησης, που όρισε η καταδικάζουσα τούτοναπόφαση. Λήψη υπόψιν της βαρύτητας και της ηθικής απαξίας των διαπραχθέντων εγκλημάτων, καθώς επίσης και του ανεπτυγμένου νοητικού του επιπέδου.